

УДК 37.017.4,37.013

Антипець О.О.

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито сутність поняття "креативність" з погляду вітчизняних та зарубіжних психологів і педагогів, висвітлено проблему розвитку креативності як складової національного виховання. Висвітлено теоретичні основи креативності та особливості її розвитку у дітей дошкільного віку. Акцентовано увагу на змісті основних теорій креативності, їх моделях і параметрах, розглянуто креативність як особисту характеристику індивіда, механізми його творчої активності та творчої діяльності, виокремлено когнітивну складову та поведінковий аспект, дано процесуальні характеристики креативності. Акцентовано увагу на трьох основних фазах прояву креативності на які і має бути спрямована робота педагога, а саме: вміння самостійно бачити і ставити проблему (підготовка), знаходити рішення (пошукова) і творчо втілювати їх у конкретному продукті (виконавча).

Автором звернено увагу на творчій активності дитини, її самостійному виборі об'єкта дослідження чи діяльності, виході за межі традиційного, розкрито креативність як суб'єкт – суб'єктну взаємодію, адресовану іншій людині і як презентацію своєї індивідуальності. Визначено пріоритетні напрямки роботи вихователя з дітьми щодо розвитку креативності.

Особливу роль відведено чинникам, які обумовлюють рівень розвитку креативності, а також необхідні умови успішного розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Автором статті обґрунтовано особливу роль довкілля, сенситивного періоду розвитку здатності до творчості, визначено важливість середовища, вплив сім'ї та освітніх установ на розвиток креативності, запропоновано конкретні поради для педагогів щодо застосування арсеналу форм, методів і засобів у роботі з дітьми.

Особливе місце відведено грі, провідній діяльності дошкільників, зокрема творчим іграм і вправам на основі українського народознавства та фольклору, які є невичерпним джерелом національного виховання та творчого розвитку дітей.

Звернено увагу на роль творчої особистості педагога як у вихованні креативної дитини, так і в реформуванні та модернізації змісту освіти, розбудові успішної конкурентоздатної європейської України.

Ключові слова: креативність, національне виховання, дошкільний вік, народознавство, творчі здібності, навчання, Європейська Україна.

Постановка проблеми. Здатність до творчості це найвищий дар, яким нагородила природа людину на нескінченно тривалому шляху її еволюційного розвитку. Кожна розвинена країна світу дбає про творчий потенціал своєї нації загалом і кожного громадянина зокрема. Усе це пов'язане із рівнем загальної освіти, увагою до творчих здібностей особистості, створенням умов для виявлення цих здібностей. Під творчістю найчастіше розуміють створення нових матеріальних або духовних цінностей. Творча діяльність є протилежністю наслідування, копіювання діяльності за шаблоном, готовим взірцем, правилом, алгоритмом, стандартом. Творчими можуть бути не лише результати діяльності, а й прийоми та операції, за допомогою яких вона здійснюється. Усе частіше сьогодні використовується термін "креативність". Креативність – творчі можливості людини, які виявляються у сприйнятливості до нового, у дивергентному мисленні (тобто в знаходженні неочікуваних рішень), у здатності до пошукових дій. Креативність є характерною ознакою творчої особистості, спроможної реалізувати свій творчий потенціал за власною ініціативою і з вибором відповідних засобів. У системі освіти творчі можливості, закладені в кожній людині природою, мають бути розвинені та педагогічно скориговані.

Аналіз досліджень проблеми. Термін "креативність" у педагогіці та психології набув поширення у 60-ті роки ХХ століття. За сучасних умов він активно використовується в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В. Дружинін, Дж. Гілфорд, Л. Єрмолаєва-Томіна, М. Козленко, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін, В. Петухов, Е. Торенс, К. Тошина, М. Лещенко, В. Франкл, Е. Фром, Я.О. Пономарьов, П. Торенс, В. Рогозіна, Л. Шрагіна, Д. Богоявленська, С. Рубінштейн та ін.).

Проте згадане поняття не можна визнати чітко та однозначно визначеним, не запропоновано єдиного підходу або концепції креативності. Тільки в зарубіжній психології існує близько сотні визначень згаданого поняття.

Наведемо деякі з них. Креативність (від лат. Creatio – створення) – творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей, що входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактору. На думку П. Торренса, креативність включає в себе підвищену чутливість до визначення проблем, до дефіциту або протиріч знань, дій з визначення цих проблем, до пошуку їх рішень на основі висунення гіпотез, до перевірки і зміни гіпотез, до формулювання результату вирішення.

Креативність активно почала вивчатись після публікацій робіт Дж. Гілфорда, кубоподібної моделі структури інтелекту, коли він виділив:

Конвергентне мислення, яке йде у певному руслі і знаходить одне розв'язання.

Дивергентне мислення або творче мислення, яке допускає варіативні шляхи розв'язання проблеми, приводить до цікавих результатів.

Дж. Гілфорд також вказав на шість параметрів креативності:

1. Здатність до виявлення і постановки проблем.
2. Спроможність до генерування великого числа ідей.
3. Гнучкість – продукування різноманітних ідей.
4. Оригінальність – спроможність відповідати на подразники нестандартно.
5. Здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі.
6. Уміння вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу.

За визначенням Е. Фрома, креативність – це здатність дивуватися, відшукувати рішення в нестандартній ситуації, спрямованість на нове і вміння глибоко усвідомлювати власний досвід. "Всередині" феномену креативності виділяють його потенційні і актуальні "іпостасі", а також принципово їх розділяють. Це пов'язано з процесами освоєння носієм потенційної креативності того чи іншого(нового для нього) соціально значимого виду діяльності.

У психолого-педагогічній літературі креативність розглядається як процес творчості, як його продукт і як властивість особистості. Л.І. Шрагіна, М.І. Меєрович доповнюють – креативне середовище. Більшість дослідників розглядають креативність як особистісну характеристику індивіда (якість, особливість, здібність). С.Л. Рубінштейн розуміє творчість як діяльність, створення чогось нового, оригінального, що входить не лише в історію розвитку самого творця, але й історію розвитку науки, мистецтва і так далі. Я.О. Пономарьов відзначає, що до повноцінної творчої діяльності здатна лише людина, яка володіє розвиненим внутрішнім планом дій, що дозволяє їй асимілювати потрібним чином суму спеціальних знань у тій або іншій області діяльності, необхідну для її подальшого розвитку, а також мати особистісні якості, без яких неможлива справжня творчість. Okремо стоїть концепція Д.Б. Богоявленської, яка вводить поняття "креативна активність особистості", вважаючи, що вона обумовлена певною психічною структурою, притаманною креативному типу особистості. Творчість, з точки зору Д.Б. Богоявленської, є ситуативною нестимульованою активністю, яка проявляється в прагненні вийти за межі заданої проблеми. Креативний тип обдарованості притаманний усім новаторам, незалежно від роду діяльності: художникам, музикантам, винахідникам. Креативність проявляється у вмінні самостійно бачити і ставити проблеми (підготовча), знаходити їх рішення (пошукова) і творчо втілювати їх у конкретному продукті (виконавча). Як особистісна характеристика, проявляється головним чином, у тому, що людина вкладає творче начало в усі види діяльності.

На думку Дж. Сміта, навчання творчості стане можливим, якщо будуть реалізовані такі основні умови:

1. Умови фізичні, тобто наявність матеріалів для творчості і можливості в будь-яку хвилину діяти з ними.
2. Умови соціально-економічні, за яких дитина має відчуття зовнішньої безпеки, тобто знає, що її творчі вияви не отримають негативної оцінки з боку дорослих.
3. Психологічні умови, зміст яких полягає в тому, що у дитини формується відчуття внутрішньої безпеки, розкутості і свободи за рахунок підтримки дорослими її творчих починань.

В.Н. Дружинін вважає, що креативність є властивістю, яка актуалізується лише тоді, коли це дозволяє навколишнє середовище. На його думку, для формування креативності необхідні наступні умови:

- відсутність зразка регламентарної поведінки;
- наявність позитивного зразка творчої поведінки;
- створення умов для наслідування творчої поведінки;
- соціальне підкріплення творчої поведінки.

Креативність за визначенням Стернберга – це спроможність йти на розумний ризик, готовність переборювати перешкоди, внутрішню мотивацію, толерантність до непевності, готовність протистояти думці навколишніх.

В.О. Рогозіна розглядає креативність як особистісну характеристику, але не як певний набір особистісних рис, а як реалізацію людиною власної індивідуальності. Кожна людина неповторна, унікальна, вона вносить у світ щось нове, таке, чого раніше не було. Тому прояв індивідуальності є творчим процесом. На думку В.О. Рогозіної, характеристики креативності непередметні, тобто не передбачають наявності продукту (матеріального чи ідеального), процесуальні, бо креативність розглядається як процес прояву власної індивідуальності. Л.С. Віготський досліджуючи психологію

творчості, вказує на необхідність прояву і розвитку здібності до створення нового, все одно, чи буде це створене якою-небудь річчю зовнішнього світу або відомим настроєм розуму, або відчуття.

Основна частина. У контексті особистісного виміру освіти, зокрема, дошкілля, змінюється усталений стереотипний погляд на дитину лише як на об'єкт виховання, що потребує прямого керівництва творчим процесом. Вихователі в умовах сьогодення розглядають дитину як суб'єкт творчого процесу і відповідно організовують діяльність малюка на основі гуманістичного підходу навчально-виховного процесу. Дошкільний заклад закладає підґрунтя розвитку творчого потенціалу особистості та визначає сталий напрямок цього процесу. Креативна освіта відповідає такій організації навчання, виховання і розвитку творчої активності, де педагог і дитина мають створити умови для самореалізації, прагнуть отримати творчий продукт інтелектуальної діяльності і самостійного створення.

Психологами відмічено, що існує кілька періодів активного творчого процесу у дітей. Перший припадає саме на дошкільний вік (приблизно 4-6 років), а другий – на підлітковий вік. Виходячи з цього, слід зазначити, що дошкільний вік є тим "майданчиком", з якого дитина стартує у майбутнє: або вона буде прагнути пізнавати і перетворювати світ, або вона буде "нетворчою" людиною. Дитина дошкільного віку у процесі своєї діяльності активно діє і відкриває щось нове для себе, пізнає довкілля, водночас спостереження та аналіз вихователем творчих проявів дитини виявляються багатим матеріалом для вивчення відчуття її духовного, фізичного, психічного станів та внутрішнього світу. Пріоритетними напрямками роботи вихователя з дітьми щодо розвитку креативних, творчих здібностей дошкільника є: оновлення змісту навчально-виховного процесу, що полягає у створенні належних умов забезпечення розвивального середовища, своєчасному виявленні природних задатків, нахилів і здібностей дитини; інтеграції родинного та суспільного дошкільного виховання, на засадах національної культури та загальнолюдських цінностей. Особливе місце в розвитку творчих здібностей відведено грі як найбільш доступному для дітей виду діяльності. У грі яскраво проявляються особливості мислення і уяви дитини, здатність до фантазування, також її емоційна активність, потреба в спілкуванні. Гра – соціальна практика дитини. Вона має великий вплив на розвиток різноманітних здібностей дитини в тому числі і креативних.

Таким чином, розвиток творчих якостей дітей представляється необхідною умовою розвитку дошкільнят, коли закладаються фундаментальні якості особистості, що забезпечують психологічну стійкість, позитивні етичні орієнтації на людей, життєздатність і цілеспрямованість. Ці духовні якості особистості не розвиваються спонтанно, а формуються в умовах любові оточуючих, коли сім'я і вихователі створюють у дитини потребу бути визнаною, здатність співпереживати і радіти іншим людям, прагнення багато чого навчитися.

Значимо роль педагога, який має сам виявляти глибоку увагу, повагу, турботу і любов до кожної дитини; бачити в ній індивідуальність; забезпечувати умови для виховання дитини як особистості. Реалізувати поставлені цілі в сучасній освіті можна при модернізації усталеного арсеналу форм, методів, прийомів та засобів розвивально-виховної роботи з дітьми та батьками.

Невичерпним джерелом розвитку креативності особистості є народознавство (історична наука, що вивчає культуру і побут народів світу, їх походження, розселення та культурно-побутові взаємини). Адже немає талановитішого вихователя, ніж рідна земля та її народ. Народна творчість, фольклор, традиції – це характерні народні вихователі. Народознавство має наповнити все життя дітей національним змістом. Воно виховує у дітей моральні, патріотичні, естетичні, фізичні, творчі здібності. Якщо врахувати виховну силу народної казки, пісні, гри, вишиванки, то вони є найважливішими засобами розвитку дитячої особистості. За допомогою етнографії можна закласти в майбутнє покоління чемність, любов до праці, відповідальність, доброзичливість, національну свідомість, творчість. Кожна нація має свої традиції та звичаї, що виробилися протягом багатьох століть.

Звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, це – втілені в рухи і дію і світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. Вони безпосередньо впливають на духовну культуру народу, а це, у свою чергу, впливає на народну творчість. Саме тому народна творчість нерозривно пов'язана зі звичаями народу, традиціями, святами та обрядами. Народні традиції та звичаї охоплюють усі сфери громадського, родинного і особистого життя людей. Це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших національних справах. Історія, а також мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Вони виробилися упродовж усього довгого життя і творчого розвитку кожного народу.

Інтерес дитини до минулого батьків, бабусь і дідусів, до народних традицій є могутнім чинником розвитку повноцінної соціальної творчої особистості, з високими життєвими позиціями, духовними потребами. Бабусина вишиванка, мамина колицька, дідусева казка – це те, що залишилося у кожному з нас, що не тільки наповнює теплими спогадами про дитинство, але й формує стійкий зв'язок із рідним народом, його культурою, виховує любов до України.

Таким чином, дитина змалечку навчається любити свій народ, свою націю, Батьківщину, почуватися її часткою. Одним з основних завдань роботи з дітьми є формування в них відповідальності за майбутнє Батьківщини, готовності до збереження та примноження народного спадку. Ми маємо допомогти дітям пізнати особливості побуту, звичаїв, культури українського народу та захотіти діяти як українці, жити як українці, творити і любити.

У дошкільній педагогіці існує багато методів і прийомів впливу на дітей, зокрема засобів навчання з народознавства, вибір яких залежить від конкретної ситуації. Методичні прийоми є результативними за

умови, коли вихователь застосовує їх системно, ураховує загальні тенденції психічного розвитку дітей, закономірності діяльності, яку він формує, а також тоді, коли педагог добре знає й відчуває кожну дитину. Позитивна емоційна складова має обов'язково починати творчий процес, супроводжувати його і завершувати. Наводимо приклади творчих вправ для дітей дошкільного віку з практики роботи вихователів на основі українського фольклору, зокрема прислів'їв.

Творчі вправи на основі українських прислів'їв

Творча вправа "Привітні люди".

Прочитати дітям прислів'я: "Не будь помітним, а будь привітним".

Об'єднати дітей у пари і роздати їм картки з завданням, вигадати невеличкі сценки-діалоги між привітним покупцем і продавцем, водієм і пасажиром, лікарем і хворим, бабусею і онуком тощо.

Творча вправа "Малюки-помічники".

Прочитати дітям прислів'я: "Бджола мала а й та працює".

Об'єднати дітей у пари. Кожна пара повинна придумати ситуацію в дитячому садку, в якій діти роблять одну справу та допомагають один одному. Наприклад: діти садять дерева. Один копає ямку, другий – носить воду, третій – тримає деревце, четвертий – загортає землю.

Творча вправа "Добра справа".

Прочитати дітям прислів'я: "Доброта, яку ти подарував іншим завжди повернеться до тебе".

Роздати дітям картинки з зображенням старенької бабусі, маленької дитинки, хворої людини тощо. Кожен повинен розповісти про те, яку добру справу він може зробити для того, хто зображений на картинці.

Творча вправа "Гостинність".

Прочитати дітям прислів'я: "Хто людям дім свій відкриває, той без друзів не буває".

Запитати у дітей, як можна зустріти гостей. Наприклад: приготувати смачну страву; підібрати ігри, іграшки; підготувати концерт тощо. Об'єднати дітей у групи і запропонувати приготуватися до зустрічі гостей.

Творча вправа "Тихомирне слово".

Прочитати дітям прислів'я: "Тихомирне слово гнів зупиняє".

Об'єднати дітей у пари. Кожна пара повинна придумати слова, якими можна помирити, пожаліти, заспокоїти, підтримати. Наприклад: заспокоїти дитину, яка впала і сильно забилася; помирити двох друзів тощо.

Творча вправа "Щастя і радість".

Прочитати дітям прислів'я: "Щасливий той, хто в радості живе".

Об'єднати дітей у групи і попросити кожну групу придумати правила щастя, щоб всім дітям у групі жилося радісно. Наприклад: вранці при зустрічі діти повинні посміхнутися і сказати один одному щось хороше; діти повинні ділитися один з одним тощо.

Усі правила щастя записуються і залишаються в групі. До них неодноразово повертаються.

Творча вправа "Молоді і старі".

Прочитати дітям прислів'я: "І старість не страшна, якщо молоді поважають".

Попросити дітей придумати, за що старі люди можуть поважати молодих, а молоді – старих. Наприклад: старих людей можна поважати за мудрість, терпіння, життєвий досвід. Молодих – можна поважати за турботу про старих, уміння працювати тощо.

Об'єднати дітей у пари із двох друзів. У кожній парі один – молодий, другий – старий. Діти повинні розповісти, за що вони поважають один одного. Наприклад: дідусь-внук: "Я поважаю тебе за те, що ти навчив мене..."

Творча вправа "Наука бережливості".

Прочитати дітям прислів'я: "Життя не мука, якщо бережливість – наука".

Об'єднати дітей у групи. Роздати деяким групам нові речі, а іншим – речі, які послужили багатьох років і дуже добре збережені. Кожна група повинна перерахувати переваги життя своїх речей.

Потім роздати дітям різні поламані, розірвані речі. Діти повинні поспілкуватися і вирішити, як і чим можна допомогти цим речам. Після цього за допомогою вихователя діти приводять до ладу всі ці речі.

Висновки. Отже, модернізація та реформування системи освіти висуває сьогодні розвиток творчої, креативної особистості дитини як одне з пріоритетних завдань національного виховання. Саме від творчих людей, які можуть досягти успіхів у діяльності, завдяки певним індивідуальним та особистим рисам, залежить розвиток нації і держави.

Дошкільна освіта – первинна складова у системі безперервної освіти в Україні. В умовах оновлення суспільства, відродження національної культури орієнтація на творчий, креативний розвиток особистості є головною засадою сучасного виховання та освіти, що в свою чергу орієнтує на підвищення ролі завдань розвитку творчого, креативного потенціалу дитини як засобу формування її духовного світу, національної свідомості, морально-етичних ідеалів.

Використані джерела

1. Вдовіна Н. Р. Моральні норми суспільства і сучасна освітньо-виховна система України / Н. Р. Вдовіна // Психолого-педагогічні проблеми сучасного виховання. – 2013. – Вип. 2. – С. 157–168.
2. Голота Н.М. Педагогічна інноватика. Особистісно-орієнтований підхід в процесі національного виховання / Н. М. Голота // Наукові записки: Зб. наук. ст. НПУ ім. М.П.Драгоманова – К.: НПУ, 2011. – Вип. 3. – С. 106–111.
3. Канівець О.О. Патріотичне виховання та духовний розвиток дитини молодшого шкільного віку / О.О. Канівець. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 250 с. – Київ : Факт, 2014. – 250 с.
4. Ковальчук О. Інноваційна робота як проблема професійного удосконалення вчителя // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 1–2. – С. 51-52.
5. Петиненко І. А. Креативна педагогіка. Что ведет страну к успеху? / И. А. Петиненко // Вестн. Томского гос. ун-та. Педагогика. 2012. – № 2. – С. 174-178.
6. Усенко В.С. Як виховати національно свідому особистість. / В.С. Усенко. – Київ : Факт, 2013. – 160 с.

Antypets O.

CREATIVITY AS A PART OF NATIONAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

The article reveals the essence of the concept of “creativity” in terms of domestic and foreign psychologists and educators, highlights the problem of creativity as a part of national education. The theoretical basis of creativity and peculiarities of its development in preschool children are revealed. The attention is focused on the content of the basic theories of creativity, their models and parameters, creativity is considered as a personal characteristic of the individual, the mechanisms of his creative activity, the cognitive component and behavioural aspect are distinguished, the procedural characteristics of creativity are given.

The attention is focused on three main phases manifesting creativity which should be aimed teacher's work, namely at the ability to see yourself and set the problem (training), find the solutions (research) and implement them creatively in a particular product (executive). The author has drawn the attention to the creative activity of the child, his independent choice of research object or activity, beyond the traditional, revealed creativity as a subject – personal interaction addressed to another person and a presentation of his identity.

A special role is devoted to the factors determining the level of creativity, and the necessary conditions for the successful development of preschool children's creative abilities.

Special attention is paid to the characteristics of creative activity levels, and given a list of warnings for adults on barriers preventing children from realizing their creative potential.

The author of the article substantiated the special role of the environment as sensitive period of development of the capacity for creativity, determined the importance of the environment, the impact of the family and educational institutions on the development of creativity, gave specific advice for teachers on the use of forms, methods and tools in the work with children.

Particular attention is paid to the game as the top activity of preschool children, including creative games and exercises, which are based on the Ukrainian ethnology and folklore, which are inexhaustible source of national education and development creative children's.

Attention is paid to the role of the teacher's creative personality in educating the creative child, and in reforming and modernizing the educational content, developing a successful competitive European Ukraine.

Key words: *Creativity, national, education, preschool children, children's development, European Ukraine.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2015